

СФЕРИТЕ НА ВЛИЯНИЕ В АМЕРИКАНСКАТА ВЪНШНА ПОЛИТИКА (май – юли 1944 г.)

Пенка Пеева

През пролетта на 1944 г. СССР и Великобритания се ангажират със сериозна дискусия относно разпределянето на съответните им задължения в Румъния и Гърция. В разговорите, които се провеждат между британския външен министър А. Идън и съветския посланик в Лондон Гусев, се обсъждат “сферите на военно-временната отговорност” на Балканите. Споразумението, което се постига, е доста объркано и противоречиво, и както се оказва в последствие, безрезултатно. Неуспехът на този дипломатически прецедент се дължи най-вече на отрицателното отношение на американското правителство към британско-съветската инициатива. Несъгласието на Вашингтон със създаването на сфери на влияние в Югоизточна Европа има директен ефект върху позицията на съветското правителство и то преустановява понататъшните уточнения по този въпрос.

В историческата литература на този епизод се отделя слабо внимание, поради това, че не променя с нещо конкретно насоката на събитията. Това обаче със сигурност не го прави маловажен, защото внимателният му анализ разкрива нещо също толкова съществено, колкото и потенциала да се влияе върху хода на историята. Тенденциите, заложи в него, очертават логиката на развитие не само в конкретния исторически момент, но и в перспектива, а точно тази логика често пъти ни изненадва с неочакваността на заключенията.

* * *

Европейската политика на САЩ в годините на Втората световна война следва три паралелни, но взаимнообвързани курса. Най-важната цел, която се преследва, е победоносният край на войната, означуван с тотален разгром на хитлеризма. Не се подлага на съмнение разбирането, че съхраня-

ването на бойното сътрудничество между САЩ, Великобритания и СССР е от жизнено важно значение за реализирането на тази стратегическа цел. Единството между трите велики сили от своя страна е онзи необходим фактор, без който би било невъзможно осъществяването на друга амбициозна идея, визираща следвоенното мирно урегулиране – създаването на нов световен ред, поддържан и гарантиран от световна организация от нов тип, която ще контролира и осигурява мира и законността навсякъде по света.

С малки изключения американските политици са единодушни, че военните съображения са приоритетни във формулирането на външнополитическата стратегия. Поради това предварителните официални или тайни териториални споразумения и обвързващите политически ангажименти се посрещат резервирано. Тактиката на “необвързване” и оперативно решаване на възникващите проблеми ден за ден, без дългосрочно планиране, се налага още в началото на войната. През 1941 г. Рузвелт убеждава британското правителство, че отлагането на официалните политически и териториални договорености за мирната конференция е най-доброто средство да се избягнат поводите за вражда и сблъсък на интереси. Подозрението, че Великобритания ще се обвърже с тайни политически обещания, както в годините на Първата световна война, подсказва на американския президент, че е целесъобразно да си осигури съгласието на британското правителство за политика “без обвързване, касаещо територии, население или икономика в следвоенния период”¹. Впоследствие този принцип е отразен в Атлантическата харта и така двете страни се задължават да се съобразяват с него.

Придържането към тази официална линия се обяснява не само с поуките от близкото минало. Отстояването ѝ няма за цел единствено осигуряването на силни позиции по време на предстоящата мирна конференция. Това е по-скоро опозиция на традиционната европейска дипломация, чийто най-точен израз е политиката на баланс на силите. В американските възприятия за Европа тази политика при конкретните обстоятелства се превръща в “баланс на безсилието”. Комбинацията от слаби, разоръжени държави, контролирани от Великобритания и СССР, е неадекватна, нещо повече – “агломерацията на слабостта не означава сила”. Имайки предвид собствения си опит и традиции, американците преценяват постигането на баланс в Европа като възможно единствено чрез интеграция на демократично развиващите

се европейски държави. Само по този начин европейската общност би се превърнала в един от основните фактори за поддържане на световния мир².

Създаването на сфери на влияние в Европа е също толкова неприемливо, колкото и политика на баланс на силите. Преобладаващите разбирания по този въпрос са, че териториалното маркиране на конфликтните интереси ще попречи на съхраняването на съюза между трите велики сили, ще затрудни постигането на общата и за трите крайна цел – победата над нацизма – и ще унищожи американската мечта за “единен свят” и “отворени врати”. В общественото мнение ще се възроди носталгията по изолационизма и този разделен свят би могъл да се окаже източник на нови конфликти и войни. В политическата терминология, която е в обращение сред американската администрация в годините на войната, понятието “сфери на влияние” се тълкува като “враждебни блокове” и се различава по смисъл от “зона на сигурност”. Последното се приема в качеството си на военен термин и се употребява единствено когато трябва да се конкретизират детайли от военната стратегия и националната сигурност. Това обяснява защо САЩ признават правото на Великобритания и СССР да поддържат свои зони на сигурност в Европа. През април 1944 г. Рузвелт пише на Чърчил: “Моля Ви, не искайте от мен да оставя каквито и да е американски сили във Франция. Просто не мога да го направя! Ще трябва да ги върна у дома. Както споменах и преди, осъждам установяването на бащинска опека над Белгия, Франция и Италия и протестирам срещу това. Вие сте длъжни да възпитате и да дисциплинирате собствените си деца.” Следвайки същата логика, Рузвелт е склонен да се съгласи със съветското искане за “санитарен кордон” от държави с приятелски правителства като оправдано от нуждите на сигурността³.

Американското становище относно сферите на влияние в Европа получава ясен и публичен израз по време на Московската конференция на министрите на външните работи, през октомври 1943 г. След завръщането си от Москва, през ноември 1943 г. държавният секретар Хъл обобщава: “Докато се изпълняват условията на Декларацията на четирите нации, няма да има повече нужда от сфери на влияние, съюзи, баланс на силите или каквото и да е друго от официалните споразумения, чрез които в нещастното ни минало нациите се стремяха да гарантират сигурността си или да осъществят интересите си.” Хъл е подкрепен и от сътрудниците си в държавния департамент, които по време на обсъждането на американската военна

интервенция в Европа и откриването на втория фронт разглеждат Балканския вариант като фактор, който ще предотврати разделянето на Европа на сфери на влияние. Застъпва се становището, че “при условие, че САЩ се стремят да се придържат към духа на Атлантическата харта и не възнамеряват да позволят разделянето на Европа на сфери на влияние, балканските държави ще ни приемат с отворени обятия като спасители и от Германия, и от СССР”⁴.

Обсъждането на този проблем на официален форум и публичното му обявяване като основен принцип на външната политика е предизвикано от конкретните дипломатически стъпки, предприети от Великобритания и СССР през лятото на 1943г. След поражението на Италия се открива практическа възможност за окупация на Югоизточна Европа от англо-американските войски и това насочва повишеното внимание на британските и съветските лидери към този регион. През август 1943г. в Лондон се прави първи опит да се постигне разбирателство между Великобритания и СССР относно Балканите. Съветската концепция, развита от Иван Майски, предвижда разделянето на Европа на съветска и западна сфера на влияние, което би могло да се осъществи в два варианта: взаимно изключващи се зони или, “както неговото правителство би предпочело”, всяка сила да признае правото на другата да защитава своите интереси по всички краища на Европа. Тук Майски визира руските интереси във Франция и Средиземноморието, където в страни като Югославия, Италия и Гърция, СССР би желал да види прогресивни, а не реакционни правителства, с широка социална база, неизключваща комунистите. До конференцията в Квебек на Балканите не се гледа като на изключително съветска сфера и възможността за англо-американска инвазия през тази част на Европа не среща възражения от страна на съветското правителство.

Мнението, изразено от Иван Майски, който по това време се очертава като опитен експерт по въпросите на Запада и активен участник в планирането на съветската външнополитическа стратегия, е индикация за насоките в съветското мислене през този период. Като водещо се налага разбирането за необходимостта да “се предотврати формирането на каквато и да е сила или комбинация от сили с мощни армии. В наш интерес (СССР – б.а.) е в следвоенна Европа да има само една сухоземна сила СССР и само една морска сила – Великобритания”. За да се постигне това, е нужно да се поддържа сътрудничеството между Великобритания, САЩ и СССР, “трите, центъра на силата, равностойни, разграничаващи се, балансиращи, с мини-

мален риск да се окажат изолирани срещу комбинация от другите две". Ключът към това сътрудничество е някакъв вид разделяне на света на сфери на влияние, като съветската сфера се възприема като "традиционно геостратегическо доминиране, а не съветизация." Що се отнася до бъдещите политически режими в Европа и по-конкретно в бившите сателити на Германия плюс Полша и Югославия, "за да се създадат истински демокрации ще е нужен известен натиск, упражняван съвместно от страна на СССР, САЩ и Великобритания." Тук англичаните и американците ще имат "изключителна роля" и едно такова сътрудничество "няма да е лесно, но би било възможно"⁵.

В този стратегически триъгълник на Великобритания се гледа все още като на ключов фактор в европейските дела. В действителност обаче нарастващата неспособност на морската държава да диктува хода на събитията в Европа става все по-очевидна. Войната я поставя в най-слабата позиция в сравнение с двата ѝ съюзници. Това ориентира британските стратегии към търсене на комбинации от тактическо съгласие в някои случаи и тактическа съпротива в други. Постигането на такъв баланс не е лесно. Усещането за загуба на лидерските позиции в Европа налага примирение с политиката на "краткосрочно реагиране" и поддържане на сътрудничеството дори когато намеренията на съюзниците предизвикват сериозни съмнения и опасения за британските цели и интереси⁶. Това обяснява готовността на британското правителство, изразена от външния министър Антъни Идън, да одобри предложението на Майски във втория му вариант като адекватно на конкретната ситуация. В дадения момент приоритетни са военните цели, укрепващи съюза между трите държави, а не политическите, които биха го разрушили. Симетрията, съществуваща във външнополитическата ориентация на двете държави, улеснява контактите между тях и подсказва в каква насока ще са следващите им опити за постигане на баланс на конфликтните интереси.

Дипломатическите сондажи между СССР и Великобритания през лятото на 1943г. завършват без конкретно решение. Нещо повече, на Московската конференция през октомври 1943 г. съветският и британският външен министър отричат, че техните правителства желаят да установят специални сфери или зони на влияние⁷. Формално и трите правителства уеднаквяват позициите си, отхвърляйки принципно сферите на влияние като подход в регулирането на европейските работи. Но не за дълго. Много скоро, в шеметно променящата се политико-военна обстановка принципът е подложен на проверка от практиката.

До 1944 г. военната ситуация поддържа бойните театри разделени и това само по себе си свежда до минимум появата на конфликтни интереси, които не биха могли да се защитят с цената на компромиса. През пролетта на 1944 г. обаче позициите на Великобритания и СССР заплашват да се преплетат с тревожно бързо темпо. Настъплението на Червената армия към Балканите, от една страна, и подготовката на западните сили за операция Овърлорд, както и офанзивата в Италия; от друга, означават нова военна конфигурация, възможност за непредсказуеми ситуации, особено в области с граничещи оперативни действия. Обстановката е обезпокояващо реална и изисква незабавна реакция от страна на Великобритания. Необходимостта да се постигне някаква форма на политическо разбирателство със съветската страна извън военната съгласуваност се преценява като неотложна.

Идеята за ново очертаване на отговорностите в регион, където назрява сериозен сблъсък на интереси между СССР и Великобритания, не означава радикална промяна в политическата стратегия. Тя по-скоро подлага на съмнение ефикасността на действащия ден за ден механизъм в проблемните ситуации и практиката на тяхното отлагане до предстоящата мирна конференция. Британската администрация преценява, че е време тактиката на "краткосрочно реагиране" да се замени с дългосрочно планиране и трайни споразумения като единствената възможна гаранция за запазване на сътрудничеството. Още веднъж британското и съветското правителство показват еднопосочност в мисленето. В разбиранията на британските и съветските политици съхраняването на съюза между трите държави се налага като генерален принцип на взаимоотношения. През пролетта на 1944 г. и двете страни смятат, че едно политическо споразумение между тях относно Балканите, очертаващо сферите на отговорност, би представлявало разумна тактика, която ще преведе успешно съюзниците през минното поле от следвоенни проблеми и така ще запази съюза и в бъдеще.

Военните и политическите кръгове във Вашингтон следят развитието на събитията с нарастващо безпокойство. През май 1944 г. адмирал Лийхи оповестява становището на Генералния щаб в меморандум до държавния секретар. В него се разкрива опасението от евентуално разпадане на Европа на два противоположни блока. Очертава се твърде тревожна перспектива, според която е възможно САЩ да бъдат въввлечени във война без шанс за победа независимо че не са заплашени от разгром или окупация. Генералният щаб препоръчва на правителството да съсредоточи усилията си върху

предотвратяване на евентуален бъдещ конфликт между Великобритания и СССР и към утвърждаване на дух на взаимно сътрудничество между трите велики сили. “Докато Британия и Съветският съюз си сътрудничат в интерес на мира, няма да има голяма война в близкото бъдеще... Голямата вероятност от евентуален конфликт между Великобритания и Русия се очаква да се породи от опитите на всяка от тях да увеличи силата си, търсейки да привлече към себе си части от Европа за сметка и като заплаха за нейния потенциален съперник. Като имаме предвид традиционната подозрителност на руснаците, ако влезем в каквито и да е споразумения с Русия по този въпрос, както и с Великобритания, без да се консултираме с Русия, това неизбежно ще предизвика верига от събития, които ще създадат ситуация, каквато ние искаме да избегнем най-много от всичко.”⁸

Препоръката на военните да не се влиза в политически споразумения относно сфери на влияние е дадена, когато в Лондон вече се правят сондажи във връзка с това.

На 31 май английският министър-председател изпраща писмо до американския президент, в което обяснява намеренията си: “...ние трябва да се споразумеем (британците и руснаците), че съветското правителство ще поеме ръководството на румънските работи, докато ние ще поемем ръководството на гръцките работи, като всяко правителство ще помага на другото в съответната страна. Такова споразумение ще бъде естествено развитие на съществуващата военна ситуация.” Чърчил акцентира на факта, че по време на разговорите между съветския посланик в Лондон Гусев и британския външен министър Идън на 18 май 1944 г. е станало ясно съгласието на съветското правителство относно предложението, но при условие че американското правителство е осведомено и консултирано⁹.

Предложението на Чърчил е обсъдено от британския посланик в САЩ лорд Халифакс и държавния секретар Хъл. По време на разговорите Хъл изяснява отрицателната позиция на американската страна по този въпрос, а междуременно въпросът е сведен за информация и становище до съответните служби и отдели на държавния департамент¹⁰.

Службата за европейските работи към Държавния департамент принципно поддържа становището на Хъл, но заключението ѝ е, че не може изцяло да се отхвърли британското предложение, ако става въпрос за военни операции. Заместник-директорът на службата Х. Фриймън Матюз счита, че британското предложение означава “да се каже на руснаците, че те могат да

получат Румъния като своя сфера на влияние, ако дадат Гърция на Великобритания”. Това ще се превърне в споразумение, което “ще ни отдалечи от принципа, приет от трите правителства в Москва, за отхвърляне на идеята за сфери на влияние” и “ще попречи на усилията за насочване на политиката на съюзническите правителства към сътрудничество, а не към независими действия.” Въпреки това, признавайки приноса на англо-съветските военни сили, той препоръчва да “не се заема враждебна позиция, т.к. в съгласуваното разделение на военните отговорности САЩ не участват равностойно в дадения момент”¹¹.

Противоположното становище се поддържа от Службата за източните и африканските работи в лицето на нейния директор Уолъс Мъри, от нейния отдел за близкотоизточните въпроси в лицето на Ф. Д. Коулър и от отдела за южноевропейските въпроси към Службата за Европа в лицето на С. У. Канън. Те се обединяват около разбирането, че британското предложение е опит за политическо разделение на Балканите. Това от своя страна ще провали американските планове за широка система на сигурност, “в която всички страни, малки и големи, ще имат участие”. Всички са единодушни, че ограниченото американско военно участие в някои региони не означава, че САЩ трябва да бъдат изключени от вземането на съответни политически решения. А преценката, че това е политически въпрос, не подлежи на съмнение, още повече че предложението не е отправено към съответните военни служби. Поведението на Великобритания предизвиква съмнение и с факта, че Лондон се консултира с Вашингтон едва след настояването на Москва¹².

Заместникът на Хъл – Стетиниъс, възлага на помощник-държавния секретар по конгресните връзки Брекинридж Лонг да изработи проект-отговор на предложението на британския министър-председател. В проекта се казва следното: “...Вие предлагате Русия “да поеме ръководството на работите в Румъния”, а вие “да поемете ръководството на работите в Гърция”. Това може да доведе само до бъдещи трудности и може лесно, и вероятно така ще стане, да се превърне в сфери на някакъв вид влияние, което няма да е военно и няма да приключи с войната... Нашите главни интереси в бъдеще изискват друг вид свят, а не такъв. Поддържането на съгласуваност при поставяне основите на по-широка система на сигурност е наш основен интерес. За да се направи това, е важно вие, Русия и ние да си сътрудничим на широка основа. Ние всички се съгласихме относно тази генерална

политика, но ако се осъществи гръцко-румънското предложение, това ще бъде отричане на основите на тази програма.”¹³

На заседанието на политическия комитет на Държавния департамент от 7 юни, когато се обсъжда проектът за отговор, мненията отново се разпределят в диаметрални позиции. Стетиниъс възлага този път на Джон Хикерсън от Службата за европейските работи да изготви нов отговор, съобразен с аргументите и на останалите служби и отдели към департамента. Компромисът между различните становища в действителност представлява отхвърляне на британското предложение. Проектотговорът е представен на Рузвелт, одобрен е от него и без поправки е изпратен до Чърчил на 10 юни. В него се казва: “...ние признаваме, че военно отговорното правителство в която и да е територия неизбежно ще взема решения, нужни за военното развитие, но сме убедени, че естествената тенденция такива решения да засягат и други сфери освен военната, ще се затвърди чрез споразумения от такъв характер. По наше мнение, това със сигурност ще доведе до задълбочаване на различията между вас и съветите и до разделяне на Балканите на сфери на влияние независимо от декларираните намерения да ограничите споразумението до военните проблеми.” По-нататък в писмото се предлага да се създаде консултативна процедура за отстраняване на недоразуменията и за спиране на тенденцията към оформянето на ексклузивни сфери. Два дена по-късно, на 12 юни, официалното американско становище е сведено до знанието и на британското посолство с меморандум от Държавния департамент. В него отново се акцентира върху важността на съгласуваните действия за изграждане основите на обща система за сигурност. “Всяко споразумение за сфери на влияние само ще попречи на създаването и ефективното функциониране на такава широка система.”¹⁴

Междувременно Чърчил продължава настоятелната си атака и в писмото си от 11 юни отхвърля предложението на Рузвелт за консултативна процедура по спорните въпроси. “...Ако всеки започне да консултира всеки, ще се парализира всякаква активност... Някой трябва да има власт да планира и да действа. Консултативният комитет ще бъде просто обструкция...”. Този път предложението му е да се въведе пробен срок от три месеца, след което планът му ще се преразгледа¹⁵.

В отговора си от 12 юни президентът, без да информира Държавния департамент, приема британското предложение с уговорката: “Ние трябва да внимаваме и да изясним, че не създаваме каквито и да е следвоенни сфери на влияние.”¹⁶

В следващата си телеграма до Рузвелт Чърчил намеква, че споразумението ще се разпростре не само върху Гърция и Румъния, но и върху България и Югославия. Това сведение предизвиква силно раздражение сред служителите на Държавния департамент, най-вече поради факта, че информацията е получена отново след настояване на съветското правителство. Хъл се обръща към президента с меморандум от 17 юни, в който дава израз на реакцията на служителите си и настоява за официалното становище на Рузвелт по повод поведението на британската страна. На 22 юни Държавният департамент изготвя остра телеграма до английския министър-председател от името на американския президент, в която се посочва, че: “неща от такава важност не трябва да се решават по този начин за в бъдеще!”¹⁷

Характерът на преписката е достатъчен повод да се породи съмнение, че се подготвя нещо, за което държавните служители не са осведомени. Междувременно информацията за личната инициатива на Рузвелт достига до администрацията. Хъл научава за телеграмата на Рузвелт от 12 юни от американския посланик в Гърция Линкълн Маквий, който на свой ред е разбрал за този факт от британския си колега в Атина. На 26 юни той получава меморандум от Службата за европейските работи, съдържащ остро негодувание срещу британската тактика на заобикаляне на правителството и поддържане на директен контакт с президента. Хъл подозира евентуална промяна в официалната американска линия, за която не е в течение, и настоява за отговор и обяснение от президента. Едва сега Рузвелт предоставя копие от писмото си до Чърчил. След този епизод той коригира поведението си и в меморандум до адмирал Лийхи нарежда информацията относно развитието на въпросните събития да се предоставя директно на държавния секретар¹⁸.

На 1 юли съветското посолство във Вашингтон официално се обръща към американското правителство за информация относно становището на Държавния департамент по повод на британското предложение. Очевидно Москва решава да изчака до получаването на американското одобрение¹⁹.

На 15 юли американското правителство отговаря официално на съветското запитване. Копие от меморандума се изпраща и до британското правителство. Това е окончателното становище, което отразява официалната политика на САЩ по повод опита на Великобритания да установи сфери на влияние на Балканите. “Нашето съгласие за пробния период от три месеца беше дадено, като се има предвид настоящата *военна* (курсивът мой) стратегия. Освен това преимуществено съображение, правителството би

искало да огласи своите опасения, че предложеното споразумение може поради естествената тенденция, съдържаща се в такъв род споразумения, да доведе до фактическо разделяне на Балканите на сфери на влияние”.

“Ще бъде печално предвид решенията на Московската конференция, ако някои временни споразумения се възприемат по начин, който би довел до отдалечаване от принципите, приети от трите правителства в Москва, относно категоричното отхвърляне на идеята за сфери на влияние. В резултат, американското правителство се надява, че няма да се предприеме нищо, *което би било в ущърб на усилията на съюзническите правителства да водят политика на сътрудничество, а не на независими действия, т.к. всяко споразумение, предполагащо сфери на влияние, само би затруднило установяването и ефективното функциониране на широка система за обща сигурност с участието на всички страни.*

“Предположихме, че тримесечният пробен период ще улесни британското и съветското правителство в преценката им дали такова споразумение е практично и ефикасно, ако се приложи в *условията само на война и само за военните операции*, без по никакъв начин да се засягат правата и отговорностите, които *всеки* от трите съюзници ще трябва да поеме в цяла Европа през периода на установяването на мира и след това”.

“Най-накрая, правителството предполага, че споразумението няма да има нито пряка, нито косвена валидност, ако засяга интересите на американското правителство или друго правителство, свързано с трите главни съюзници.”²⁰

Администрацията на Рузвелт успява да се справи с конфузното положение, в което е поставена от самия президент. Съобразявайки се с инициативата му, американското правителство заявява решимостта си да се придържа към основния принцип на външната си политика – запазване на сътрудничеството и недопускане на самостоятелни инициативи, които биха го блокирали. Сложността на ситуацията, създадена с британското предложение, се обяснява с това, че като дипломатически прецедент инициативата на Чърчил се превръща в директно предизвикателство към приложимостта на този теоретичен принцип в практиката. Вече става въпрос не за хипотетична възможност, а за реална обстановка, на която трябва да се направи точна и задълбочена преценка. Възникват въпроси: нужно ли е Америка да се намесва в нещо, което в съзнанието на повечето американци е европейска работа; дистанцирането ѝ не я ли заплашва с изолация по отношение на

европейското следвоенно развитие; как ще се отрази отхвърлянето на британското предложение върху хода на военните операции в Източна Европа и Балканите; как ще се отрази върху планираната световна организация за сигурност едно евентуално одобрение. Липсата на ясни отговори, както и британската найсточивост, очевидно са предопределили поведението на Рузвелт. В крайна сметка обаче самостоятелната му инициатива не разводнява ефекта от официалната позиция на американското правителство.

Епизодът от лятото на 1944 г. разкрива важни детайли от сложната характеристика на взаимоотношенията между САЩ, Великобритания и СССР. И трите сили се ръководят от сходни стратегически цели във външната си политика, които обуславят своеобразната симетрия и еднопосочност в мисленето и дългосрочното планиране. Стремещт към съхраняване на единството и сътрудничеството ги насочва към търсене и избор на ефективни механизми за преодоляване на различията. Сферите на влияние като тактически прием обаче се оказват приемливи за СССР и Великобритания, но не и за САЩ. Вашингтон е последователен в теоретичното отхвърляне на тази тактика, но през лятото на 1944г. се оказва недостатъчно подготвен практически, за да заеме недвусмислена позиция по този въпрос. Колебанията произтичат от все още неизживения изолационизъм и не на последно място са предизвикани от характерния стил на управление на Ф. Д. Рузвелт. Независимо от това американската амбиция за равностойна роля в съвместното следвоенно уреждане на европейските работи надделява над съмненията и се превръща в траен и доминиращ мотив в определянето на външнополитическата стратегия и тактика.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Kimball, W.** ed., Churchill and Roosevelt. The complete Correspondence, vol.1, Princeton, NJ: Princeton University Press, p. 221

² **Bullitt, O.** ed., For the President. Personal and Secret. NY, 1973, pp. 583–85

³ **Resis, A.** Spheres of Influence in Soviet Wartime Diplomacy. In: The Journal of Modern History, 1981, sept., vol.53, p.417; **Kimball, W.** Op. cit., vol. 2, p. 767; **Sherwood, R.** Roosevelt and Hopkins. An Intimate History. NY: Harper and Brothers, 1948, pp. 708–15.

⁴ FRUS, 1943, 1:638–41; The Department of State Bulletin, IV, November 30, 1943, p. 343; **Hugh de Santis.** The Diplomacy of Silence. Chicago, 1980, pp. 97–98.

⁵ **Barker, E.** British Foreign Policy in the WWII. L, 1976, pp. 135–36; CWIHP, Working Papers #13, p. 4, 17–18.

⁶ **Scrase, Gavin.** The Balkans and International Politics in the 1940 s. – In: Journal of Southern Europe and the Balkans, vol.2, #2, Nov. 2000, p. 170.

⁷ FRUS, 1943, 1:638–41; **Московская конференция Министров иностранных дел СССР, США, Великобритании, 19–30 X. 1943, М. 1978, с. 192–4, 261–2.**

⁸ FRUS, 1945, Yalta vol. Pp.107–08.

⁹ **Loewenheim, F.** ed. Roosevelt and Churchill. Their Secret Wartime Correspondence. NY, 1975, pp. 502-03, doc. 369.

¹⁰ FRUS, 1944, 5:112–113.

¹¹ **Records of Department of State.** Decimal File 870.00/48; **Hugh de Santis.** Op. cit., p. 117; **Davis, L.** The Cold War Begins. Soviet-American Conflict over Eastern Europe. Princeton: Princeton University Press, 1974, p.145.

¹² **Records of Department of State,** Decimal File 870.00/48.

¹³ Ibid.

¹⁴ FRUS, 1944, 5:117; Roosevelt and Churchill. Op. cit., pp. 526–27, doc. 378; FRUS, 1944, 5:120.

¹⁵ Roosevelt and Churchill, op. cit., pp. 527–28, doc. 700.

¹⁶ Ibid. pp. 531–2.

¹⁷ **Davis, L.** Op. cit., p. 150.

¹⁸ **Hugh de Santis,** p. 117; **Records of Department of State,** Decimal File 870.00/47; **Records of Department of State,** Decimal File 870.00/6-3044; **Davis, L.** Op.cit., p. 151.

¹⁹ Преписка на председателя на Министерския съвет на СССР с президентите на САЩ и министър-председателите на Великобритания по време на Великата отечествена война 1941 – 1945. София: Партиздаг, 1983, с. 290, 293

²⁰ FRUS, 1944, 5:130-131; La Feber. The Dynamics of World Power. A Documentary History of the US Foreign Policy 1945 – 1973; vol.2, NY,1973, p. 43.